

MENS EN TABAK

Ann Van Nieuwenhuyse

"Griekse, Romeinse en Gallische priesters rookten bedwelmende kruiden. Onze druïden rookten hennep. Egyptenaren en Arabieren gebruikten wierook"

Archeologische vondsten in Zuid-Amerika hebben aangetoond dat reeds 3.000 tot 4.000 jaar geleden tabak werd gerookt.

Vóór Columbus in 1492 voet aan land zette op het eiland San Salvador, daarvan de Arawak-indianen gedroogde bladeren of 'tabak' als geschenk kreeg, was het tabaksroken in Europa onbekend. Toch werd ook vóór die tijd in onze streken gerookt, zij het dan andere rookwaar dan de Amerikaanse tabaksplant. Griekse, Romeinse en Gallische priesters rookten bedwelmende kruiden. Onze druïden rookten hennep. Egyptenaren en Arabieren gebruikten wierook.

De Spaanse monnik Ramon Pane, die Columbus bij zijn tweede reis vergezelde, heeft het roken van gedroogde tabaksbladeren bestudeerd en neergeschreven. Het roken was toen een rituele bezigheid. Het sap van de tabaksbladeren werd als medicijn en opwekkend middel gebruikt.

Vanaf het moment dat de tabak door de Europeanen werd ontdekt, vond een zeer snelle verspreiding van de plant plaats, in hoofdzaak nog als sierplant.

Jean Nicot, ambassadeur van Frankrijk in Portugal, zond in 1559 enkele tabaksplanten en -bladeren

naar het Franse hof van Hendrik II en Catherina de Medici. De Franse vorstin snoof de gemalen tabaksbladeren op en werd verlost van haar hoofdpijn.

Daardoor werd de tabak door medici als geneesmiddel geprezen en hoorde dit nieuwe produkt in de apotheek.

Onder de stuwkracht van Sir Walter Raleigh, gunsteling van koningin Elisabeth van Engeland, werd de Amerikaanse streek Virginia in de 17e eeuw de voornaamste tabaksleverancier van Europa.

Mede door hem werd sinds het begin van de 17e eeuw de tabak minder als geneesmiddel en meer als genotsmiddel gebruikt.

Weldra was de rookgewoonte in alle landen van Europa ingeburgerd.

De eigenlijke fabricage of verwerking van tabak begint rond 1700 in Sevilla te Spanje. Deze stad werd het centrum van de tabaksnijverheid. De eerste sigarenfabriek werd er in 1720 opgericht, de eerste sigaretten werden er in 1784 gefabriceerd.

De steeds toenemende vraag naar tabaksprodukten heeft ervoor gezorgd dat een voortschrijdende mechanisatie tijdens de 19e en 20e eeuw een steeds grotere produktie mogelijk maakte.

„Frontispice van Spire Blondel's 'Le tabac. Le livre des Fumeurs et des Priseurs' (Paris, 1891) (verzameling MIAT)

SPIRE BLONDEL

Le Livre
des
FUMEURS

et des
PRISEURS

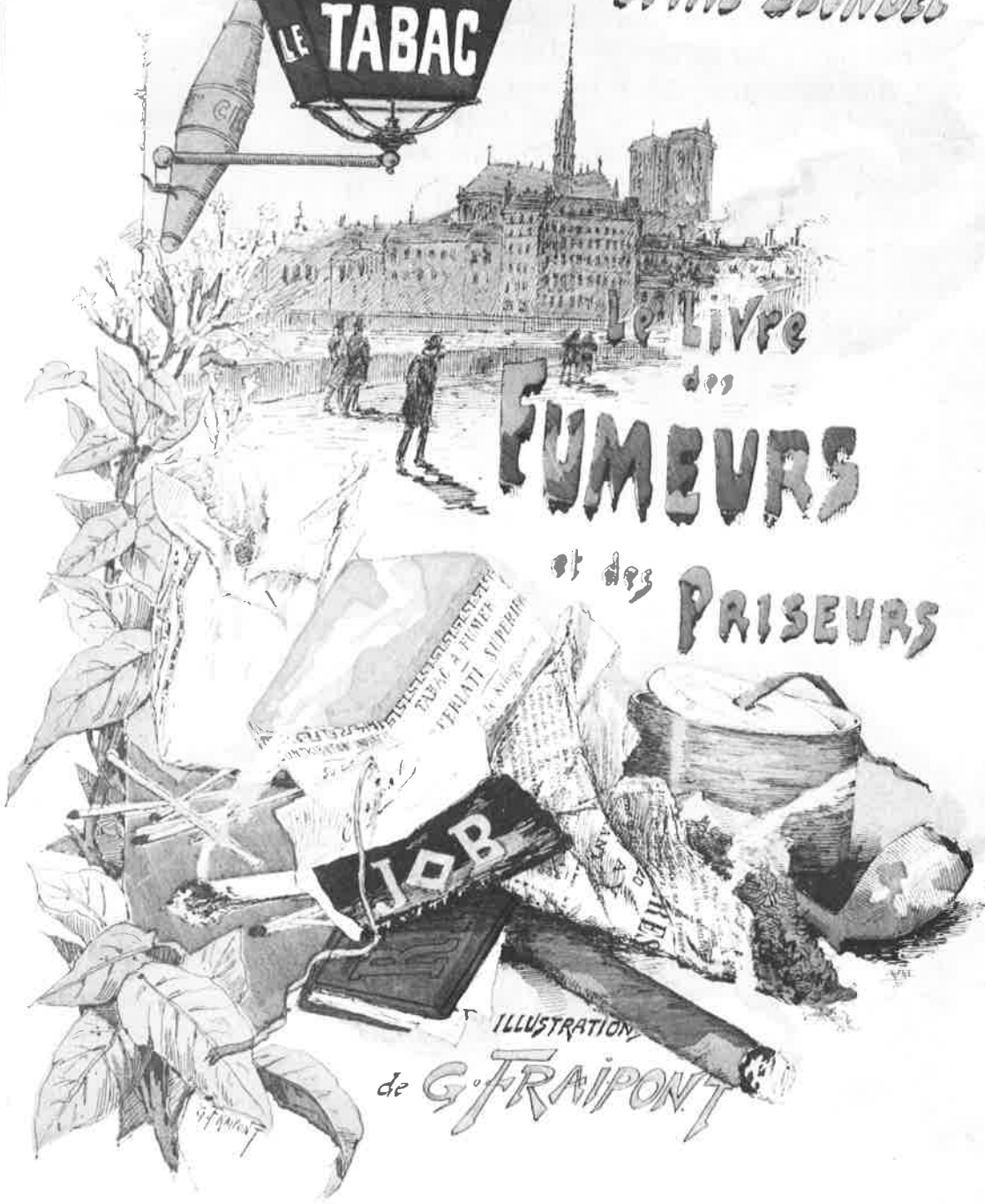

ILLUSTRATION
de **G. FRAIPONT**

H. LAURENS, ÉDITEUR, PARIS

TEELT & OOGST

Het plantengeslacht **NICOTIANA** (naar Jean Nicot) telt ca. 100 soorten.

Alle soorten tabak die in de wereld worden verbouwd stammen voornamelijk af van de **NICOTIANA TABACUM**, een oorspronkelijk Braziliaanse plant. In de 16e eeuw was de **NICOTIANA RUSTICA** in Europa bekender, maar heeft nu geen belang meer als landbouwgewas.

Tabak is een eenjarige, tropische plant met zeer fijne zaden. Eén gram zaad bevat ongeveer 10.000 zaadjes. Het zaad wordt vaak voorgekiemd en de kiemen uitgezaaid in zaaibedden. Nadien worden de kleine plantjes uitgeplant. De teelt van de plant (van planten tot oogsten) vraagt ca. 90 tot 120 dagen. Het oogsten van tabak vergt heel wat vakkennis. De manier van oogsten en drogen bepaalt in grote mate de kwaliteit van het produkt. Het blad is rijp, de onderste bladeren eerst, wanneer het geel wordt en omkrult. Er kan op twee manieren worden geoogst: bladoogst of stamoogst.

Bij stamoogst wordt de gehele plant afgesneden met een tabaksmes. Na enige dagen worden ze opgehangen in de drooginstallaties. Bladoogst betekent dat de bladeren op het veld van de stam worden geplukt. Men start met de pluk van de onderste bladeren (zandblad). Nadien wordt het klein middenblad geplukt. Het groot middenblad en het topblad volgen.

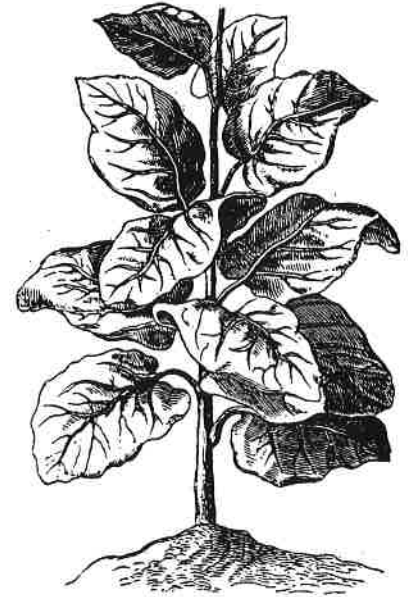
HET DROGEN VAN TABAKSBLADEREN

Eens geplukt moet de tabak een hele reeks behandelingen ondergaan. De bladeren moeten eerst worden gedroogd. Er bestaan verschillende methodes om de tabak te drogen. Al naargelang waarvoor de tabak zal

snoeren of stokken vereist grote kennis van de arbeider. De manier van rijgen is immers bepalend voor het droogproces.

Wanneer de tabaksbladeren te dicht op elkaar hangen en dus het aanrakingsvlak tussen de afzonderlijke tabaksbladeren en de lucht beperkt is, dan rotten de bladeren en worden ze zwart.

Voor het naaien van de tabaksbladeren wordt een snoer van ca. 120 cm gebruikt, met aan het ene eind

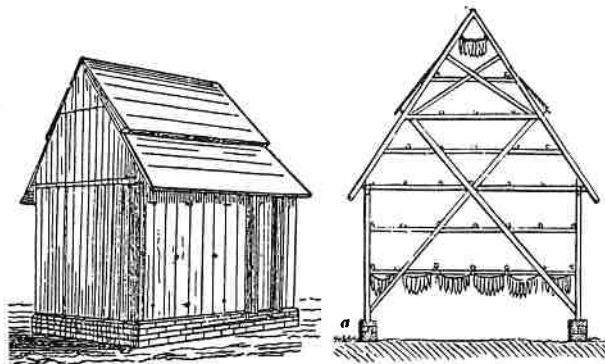

worden gebruikt, droogt men de tabak op natuurlijke wijze in droogschuren (*air-curing*), in de zon (*sun-curing*), in verwarmde schuren (*flue-curing*) of boven een vuur (*fire-curing*).

Om de bladeren te drogen moeten ze eerst aan elkaar worden **geregen** of **genaaid**. Het rijgen aan

een lus. Het andere einde wordt in de tabakснаald gestoken. De arbeider neemt de naald in de linkerhand, zet haar met het oog op de borst, grijpt dan de met de rechterhand de bladeren doorsteekt ze met de naald 4 tot 5 cm boven het dikke eind van de middennerf evenwijdig met het bladvlak. Het drogen

aan snoeren wordt vooral toegepast voor de kleinere bladsoorten. Om tabaksbladeren aan stokken te rijgen, worden ze eerst op een tafel gelegd met de nerven naar boven gekeerd. De nerf wordt 10 tot 15 cm gesplitst met

een mes. De gesplitste bladeren worden per 15 op dikke stokken geschoven. Voor bladeren met dikke nerven, wordt aan het drogen aan stokken de voorkeur gegeven.

Air-curing in droogschuren.

De geregen bladeren, tabaksranken of bandelieren worden in de **droogschuur** opgehangen. Eerst wordt, het middenste deel van de schuur volgehangen.

Gedurende het drogen moet worden rekening gehouden met de invloed van het zonlicht op de bladeren en de wind zodat binnenin de schuur voldoende tocht aanwezig is om dakbrand of natte verrotting te voorkomen.

Natte verrotting treedt op in het begin van het droogproces. Droge verrotting treedt op bij zeer vochtige en warme lucht. De bladeren worden broos en kruimelen. De ligging en bouw van de droogschuur is ook heel belangrijk voor het droogproces. De korte zijde wordt meestal naar het zuidwesten gericht (de regenrichting) zodat de lange zijde zo zelden mogelijk aan regen wordt blootgesteld. De breedte van de schuur is ongeveer 8 m, de hoogte ca. 13m. Het dak wordt meestal zeer spitshoekig gemaakt en wordt voorzien van luiken en luchtgaten. De zijwanden zijn gemaakt van planken die van elkaar gespijkerd worden; of van stenen met een tussenruimte. De schuren met dichte zijwanden kunnen ofwel geheel worden geopend ofwel zijn ze voorzien van luiken en kleppen.

Een geoefend tabaksplanter kent het juiste tijdstip om de bladeren af te nemen door ze met de hand samen te rollen. Wanneer ze elastisch zijn, zijn ze geschikt voor het afnemen. Bij een te klein vochtgehalte breken de bladeren, bij een te hoog gehalte blijven ze ineengerold.

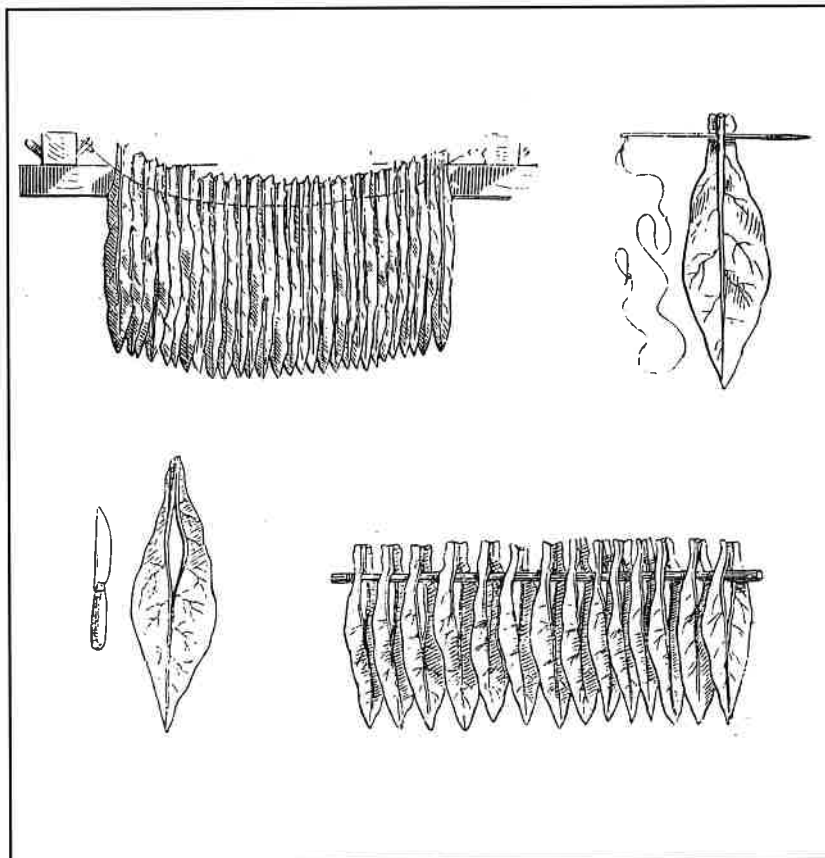
Sun-curing

Een andere methode van drogen is door *sun-curing* (**zon-droging**). Hierbij wordt beroep gedaan op de

zonnewarmte om de droging te bespoedigen.

De bladeren worden aan houten ramen vastgemaakt en buiten aan de zon blootgesteld.

nen in de droogruimte geplaatst zijn en welke van buitenuit kunnen worden geregeld. Deze droogmethode geeft aan de tabak een mooie gele kleur en wordt vooral gebruikt

Fire-curing

De *fire-curing* of **vuur-droging** is een methode waarbij de tabak boven een vuur wordt gedroogd. De gassen en de rook verspreiden zich doorheen de droogschuur en dringen de tabak binnen. Aldus bekomt men een zeer aromatische en donkere tabak.

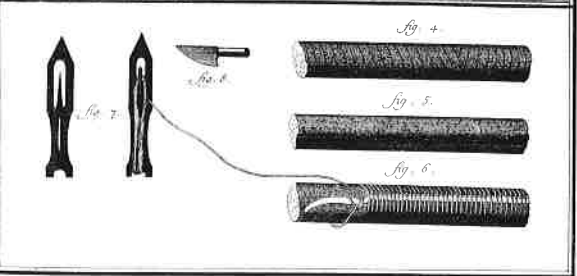
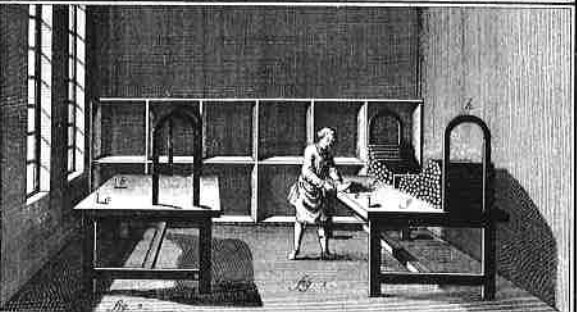
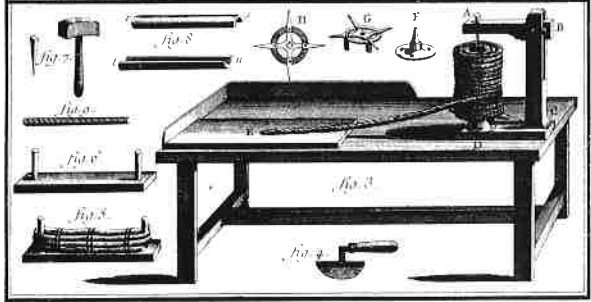
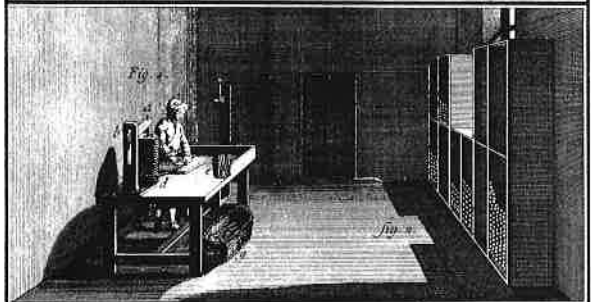
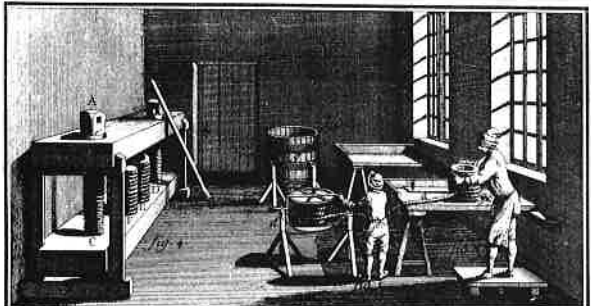
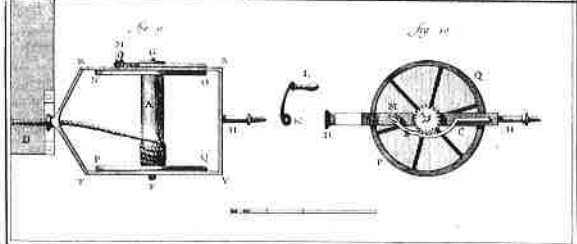
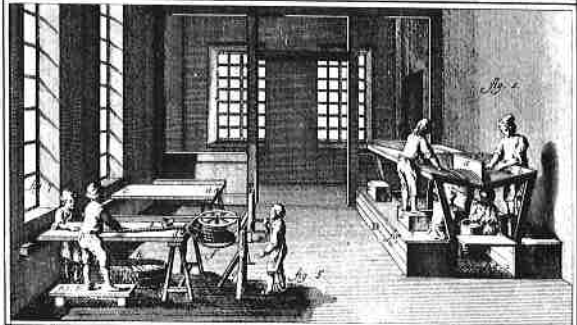
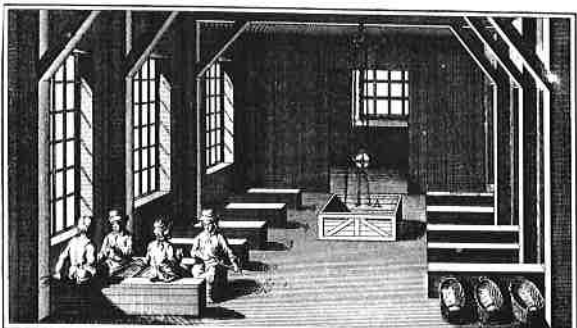
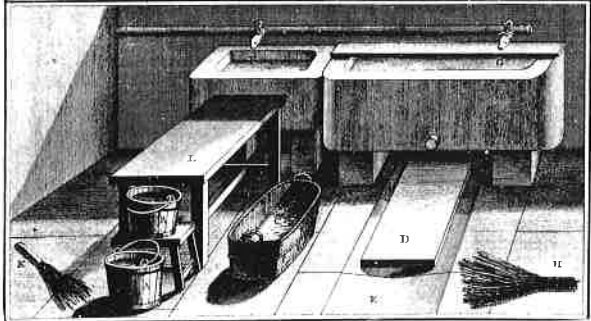
Flue-curing

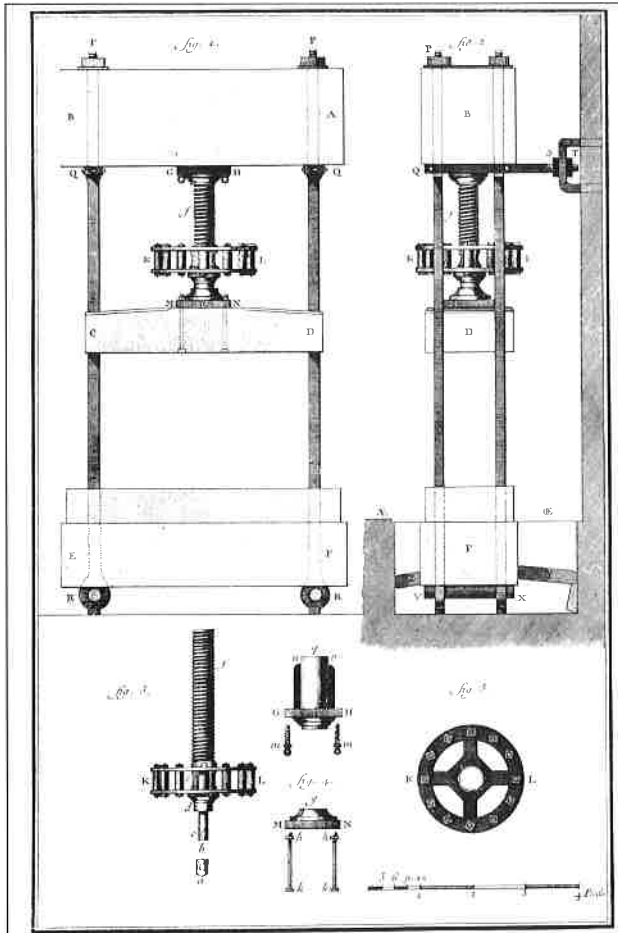
De *flue-curing* of **buis-droging** is de meest ingewikkelde en de meest kunstmatige wijze van drogen. De drooginstallatie is een gesloten ruimte waarvan de temperatuur tot 30° à 70° kan worden opgevoerd door middel van verwarmingsbuizen, die doorheen de ruimte lopen en met een buiten de installatie gelegen warmtebron zijn verbonden. De verwarming gebeurt vaak met mazoutkachels die bin-

voor de Virginiatabak. Deze methode wordt thans het meest toegepast.

Na het drogen worden de bladeren in **bosjes** of **bundels** van ca. 30 bladeren gebonden en voorzichtig naar beneden gelaten. Om de bladeren te binden wordt een band van stro of een tabaksblad dicht onder de bladpunten omgelegd omdat de tabakshandelaar bij onderzoek van de bosjes het onderste deel van de bladeren inspecteert en deze dus vrij moeten blijven.

Na het samenbinden worden de bosjes op een droge plaats bewaard. De droge tabak mag niet willekeurig worden opgestapeld. De manier van opstapelen is belangrijk voor de fermentatie of gisting.

Pagina 4 en 5

Twee types tabaksplanten: Maryland-tabak of *NICOTIANA GIGANTEA* (links) en de Boerentabak, Viooltjestabak of *NICOTIANA RUSTICA* (rechts) (uit Richard KISZLING: 'Beknopt handboek van de tabakskennis, tabaksteelt en tabaksfabricage', Rotterdam 1907, verzameling MIAT)

Droogschuur en manieren van drogen: aan de draad en aan de stok geregen

(uit: Richard KISZLING: 'Beknopt handboek van de tabakskennis, tabaksteelt en tabaksfabricage', Rotterdam 1907, verzameling MIAT)

Pagina 6 en 7

Het vervaardigen van tabak zoals beschreven in de Encyclopedie van Diderot, onder 'Economie rustique' (1762-1777): het sorteren en bevochtigen van tabak, het spinnen, snijden en persen van 'carottes'

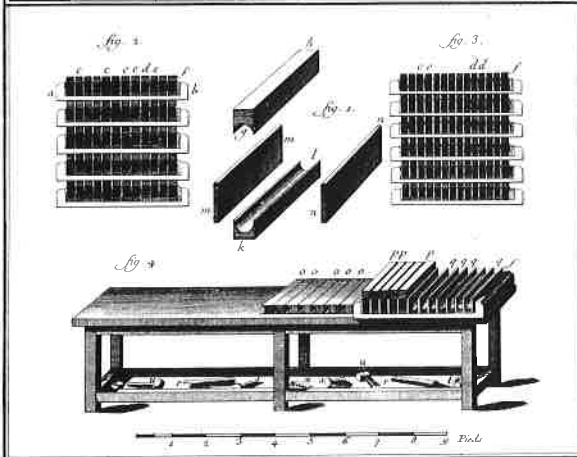
(verzameling MIAT)

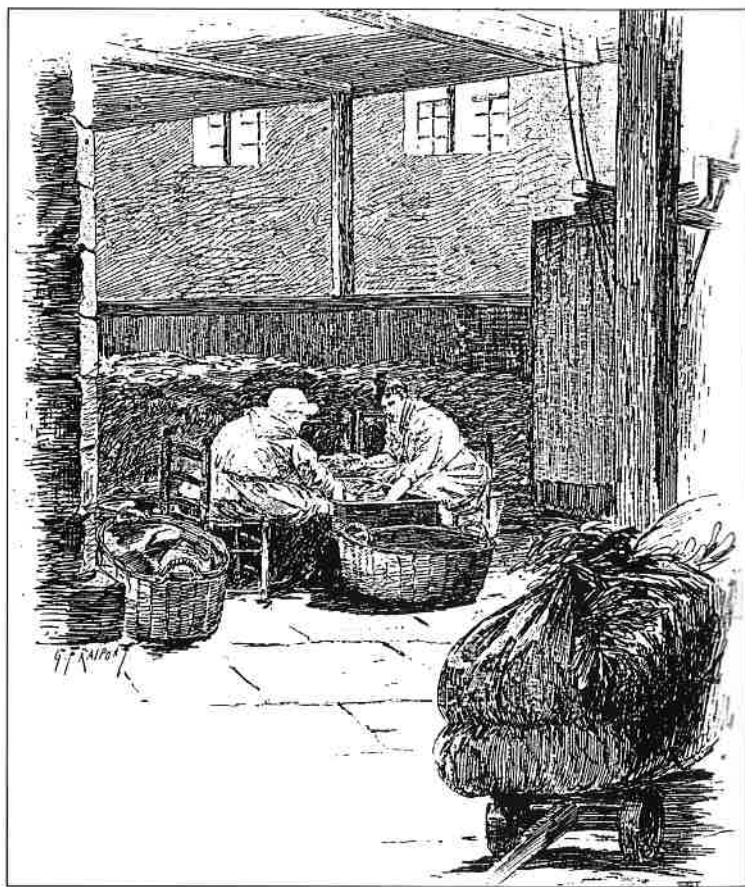
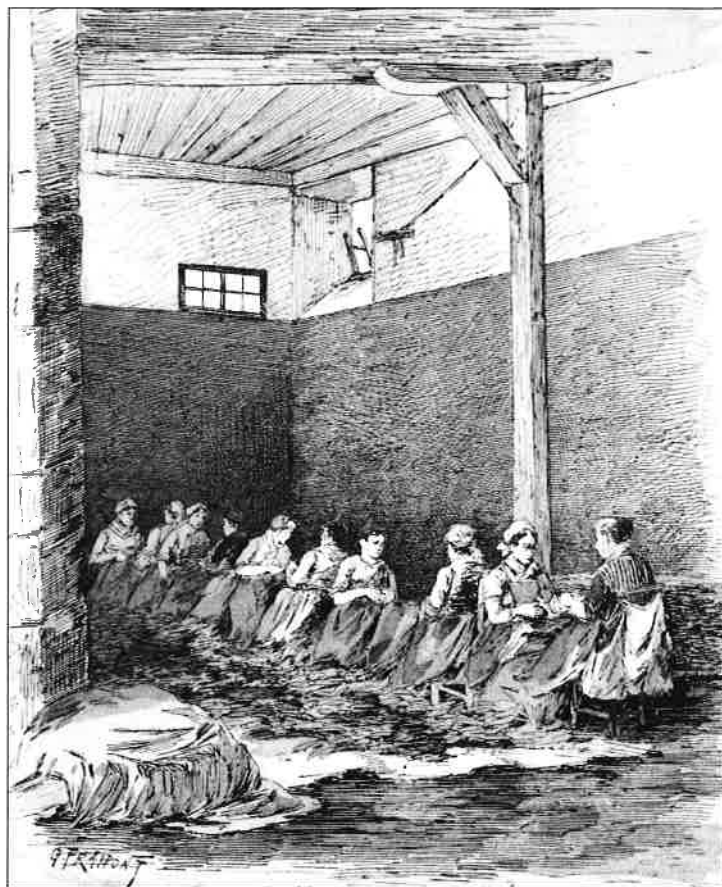

De rokers, volgens Boilly anno 1824 (onder)

(uit: Spire BLONDEL: 'Le tabac. Le livre des fumeurs et des priseurs' met illustraties van FRAIPONT. Paris 1891)

(verzameling MIAT)

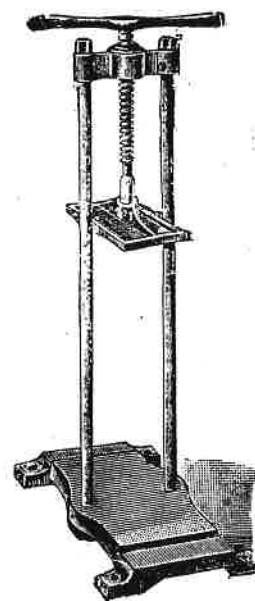
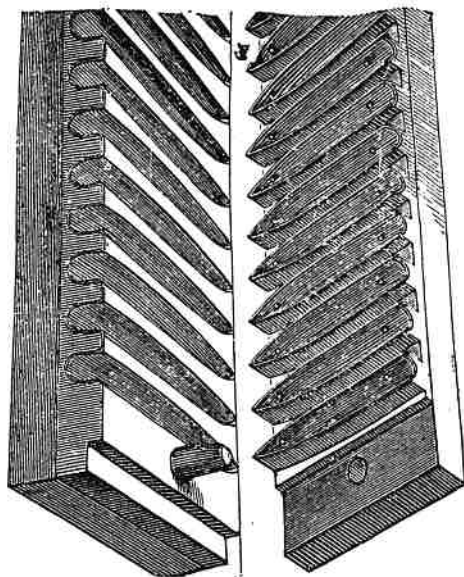
FERMENTEREN VAN TABAK

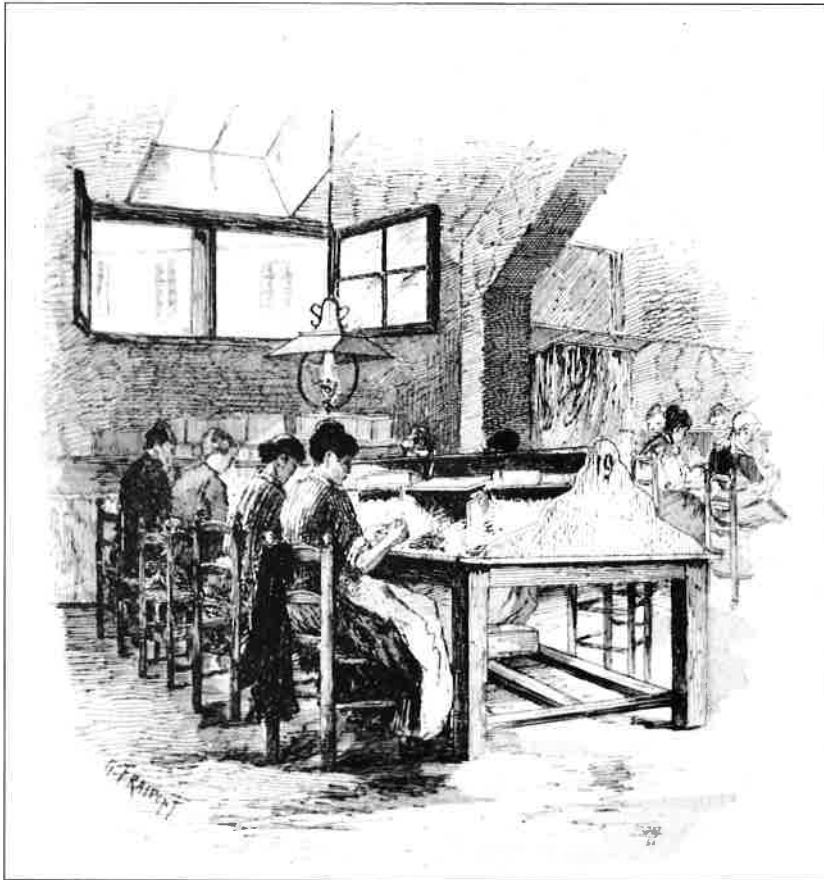
De gisting of fermentatie die de gedroogde tabak omzet in de definitieve handelswaar is van groot belang voor de kwaliteit van de tabak.

De rijpe en gedroogde tabaksbladeren zijn in dit stadium nog zeker niet te roken. De tabak heeft nog geen aroma en heeft nog een hoornachtige smaak en een bijtende rook. Door de fermentatie worden de ongewenste bestanddelen van de tabak afgebroken, het aroma gestimuleerd en de kleurschakeringen van de bladeren gestabiliseerd. Er zijn twee wijzen waarop tabak kan worden gefermenteerd. De **natuurlijke fermentatie** van tabak gebeurt in een zeer droge, luchtige en warme ruimte. Op een warme onderlaag (bv. stro) worden de tabaksbossen in hopen op elkaar gelegd. Deze stapels worden regelmatig omgekeerd.

Uitpluizerij in een tabaksfabriek (links boven) en sorteren van het afval (rechts boven). Weinig benijdenswaardige arbeidsomstandigheden in een eind 19e eeuwse tabaksfabriek.

(uit: Spire BLONDEL: 'Le tabac. Le livre des fumeurs et des priseurs' met illustraties van FRAIPONT. Paris 1891) (verzameling MIAT)

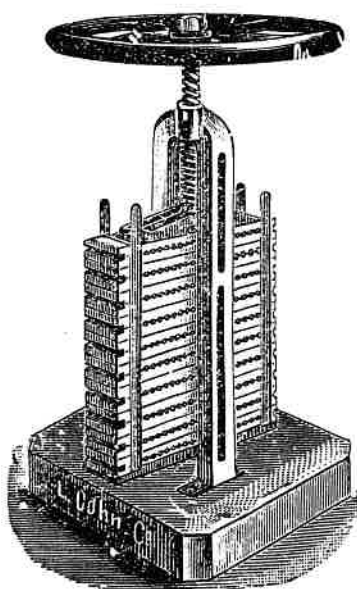

Vrouwen draaien sigaretten met de hand (rechts boven) 'Spinnen' van de pruimtabak (rechts boven). In deze 'lichte' nijverheid werden hoofdzakelijk vrouwen tewerkgesteld tegen lage lonen.

(uit: Spire BLONDEL: 'Le tabac. Le livre des fumeurs et des priseurs' met illustraties van FRAIPONT. Paris 1891) (verzameling MIAT)

Gedurende het fermenteren vormt zich vaak fijne schimmel aan de bladnerven die moet worden verwijderd. De schimmel wordt er afgeborsteld. Wanneer de tabaksbladeren de juiste kleur hebben en het fermentatieproces is afgelopen dan worden de bossen op droogbanken gezet. Wanneer ze voldoende droog zijn worden ze op grote stapels bewaard in droge ruimten.

Houten vormblokken voor het 'vormwerk' van sigaren (links). De montage in vormpersen (rechts). Vormsigaren waren goedkoper dan handwerksigaren. (uit: Richard KISZLING: 'Beknopt handboek van de tabakskennis, tabaksteelt en tabaksfabricage', Rotterdam 1907, verzameling MIAT)

Er kan ook **machinaal** worden gefermenteerd. Deze verkorte methode, *re-drying* genoemd, bestaat erin de tabak te behandelen met stoom en hete en koude lucht.

Nadien worden de bladeren in ballen gepakt waarin een spontane verhitting optreedt. Na twee of drie weken is de tabak volledig afgekoeld.

Na het fermenteren vertrekt de tabak zonder enige verdere verwerking naar de tabaksfabrikant.

TABAKSFABRICAGE OF -VERWERKING

Tabak verwerken gebeurt op verschillende wijzen. Tabaksbladeren worden verwerkt tot sigaren en sigaretten, rooktabak of kerftabak en snuif.

De handgevormde sigaar

De eerste sigaren werden reeds ten tijde van Columbus gerookt. Het waren samengerolde tabaksbladeren waarvan het uiteinde werd aangestoken en de rook ingezogen. Het duurde echter lang vooraleer het roken van sigaren in Europa ingang vond.

De eerste sigarenfabriek werd in 1720 in Sevilla opgericht. De sigarenfabricage vereist grote behendigheid van de sigarenmaker en is tot begin deze eeuw volledig handwerk geweest. Toen begonnen enkele machines traag ingang te vinden.

De verschillende tabaksoorten worden eerst afgewogen. Om de tabaksbladeren de gewenste buigbaarheid en soepelheid te geven voor verdere bewerking moeten deze eerst vochtig worden gemaakt. Dit kan met een sproeier, nevelpomp of verstuiver of door de bladeren onder te dompelen in water, het overtollige water door krachtig heen en weer zwaaien af te schudden en een nacht op stapels te laten liggen.

De tabaksbladeren worden vervolgens **gestript**. Eerst de bladeren voor het binnengoed of het binnenste van de sigaar.

Alhoewel strippen meestal met de hand gebeurt, werd hiervoor een speciale machine ontworpen. De stripmachine ontdoet alle bladeren voor het binnengoed van de nerven, stof en zand en mengt ze nadien langdurig.

De **ombladeren** of de eerste bladeren rond het binnengoed worden steeds met de hand gestript. Vooral de dikke houtachtige hoofdnerven worden verwijderd door de beide bladhalften van de punt naar

het einde van de nerf af te stropen. In verhouding tot de grootte van de sigaar trekt men de ombladeren in evenredige stukken.

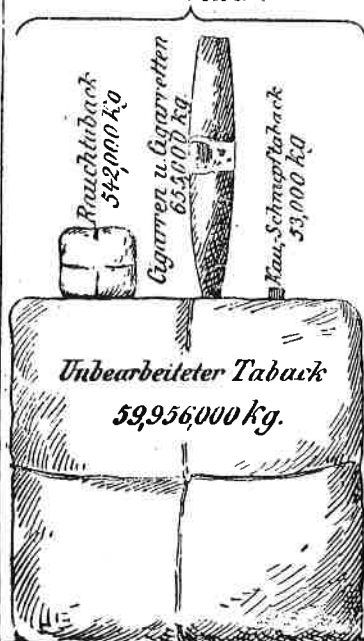
De **dekbladeren** worden eveneens met de hand gestript. Er wordt zorg voor gedragen de linker- en rechterhalften van elk blad afzonderlijk en keurig af te leggen. Dan volgt het eigenlijke maken van de sigaar. De bosjesmaker maakt eerst het uitbinnengoed en omblad bestaande 'popje' of 'bosje' klaar. Het binnengoed wordt op een uitgespreid groter stuk blad gelegd, dat ongeveer even lang is en zo breed als vier maal de grootste doorsnede van de sigaar. Het blad wordt er om gewikkeld en het aldus samengestelde bosje op de tafel heen en weer gerold om de juiste vastheid en vorm te krijgen. De popjesmachine vormt de popjes machinaal.

Vervolgens worden de poppen in houten vormen gestoken en in hoge handpersen **geperst**. Vóór 1880 bestonden deze vormen niet. De sigaren werden met de hand gerold en waren niet gelijk van vorm.

Deutschland wie's raucht, priemt und schnupft.

1136.

Einfuhr.

Ausfuhr.

Die Lebensarbeit des deutschen Rauchers

De poppen worden met behulp van prikkers in de vorm gekeerd om eventuele vouwen eruit te krijgen. Nadien worden ze nogmaals een uur geperst in de handpers.

Nu worden de **dekbladeren** uit de tabaksbladeren **gesneden**. Hoe juist in dit opzicht het oog van de arbeider is, des te groter is het aantal dekbladeren dat hij uit het dekbladmateriaal kan krijgen. Voor het omleggen van het dekblad legt de roller een dekblad voor zich op de werktafel, legt hierop een bosje in de schuine richting en slaat dan het dekblad van het eind der sigaar beginnend om het bosje heen. Dit doet de roller met de vingers van de beide handen of met de palm van de ene hand, terwijl hij de sigaar daaronder heen en weer rolt.

Het laatste werk van de roller is het **vastplakken van de kop**, dit is het laatste eind van het dekblad. Daarvoor wordt speciale lijm, gekleurd met koffie, chicorei of een andere kleurstof, gebruikt. Tenslotte wordt de kop van de sigaar met een sigareschaartje rechtgeknipt. De sigareroker vraagt zo gelijkvormig mogelijke sigaren. Daarom worden de koppen vaak in een verwarmbaar kopvormapparaat gevormd.

De sigaren die klaar zijn worden op droogramen gelegd of gedroogd in een speciale droogkast en gesorteerd volgens soort.

Ten slotte worden de sigaren voorzien van een banderol of taksband, een luxebandje en soms ook nog van een cellofaantje.

Kerftabak (shag, pijp-tabak, pruimtabak)

Tot de kerftabak of rooktabak wordt de shag of roltabak, de pijp- en pruimtabak gerekend.

Shag is fijn en zeer kort gekerfd en wordt gebruikt in de pijp. Shag wordt dikwijls verward met sigaretentabak.

De tabak moet om te kerven of te snijden **vochtig** zijn om het

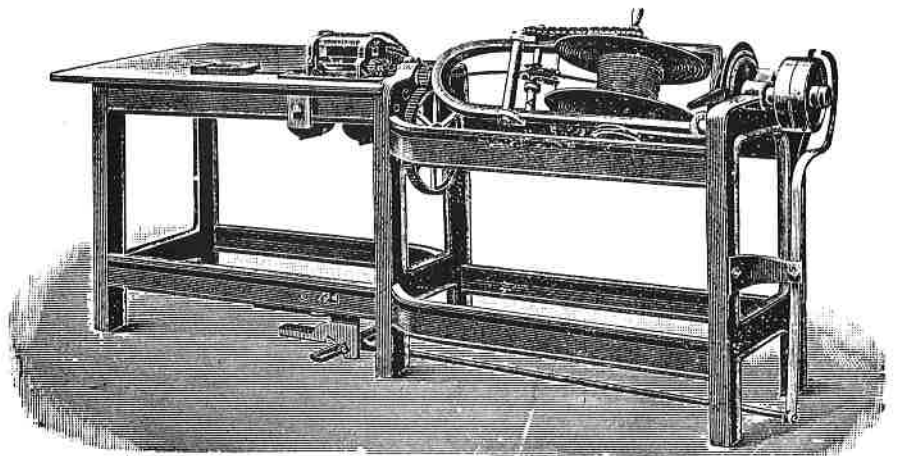

Het verbruik van rook-, pruim- en snuiftabak in Duitsland in 1900 (links). De mechanisatie van de tabaksverwerking: een tabakeestmachine (boven) en een tabak-spinmachine voor gesponnen tabaksrollen of karotten (onder). (uit: Richard KISZLING: 'Beknopt handboek van de tabakskennis, tabaksteelt en tabaksfabricage', Rotterdam 1907) (MIAT)

kruimelen te voorkomen en om de bladeren de nodige soepelheid te geven. Het vocht bevat doorgaans een smaakpoeder. Het bevochtigen gebeurt op dezelfde wijze als voor de fabricage van sigaren.

De tabaksbladeren worden vervolgens **gestript** en in een kerf- of tabakssnijmachine gelegd, zodat de messen loodrecht op de middennerf staan.

Deze machines verschenen in de 19e eeuw en werden aanvankelijk met de hand aangedreven.

De snij- of kerfmachine snijdt de tabak.

De gesneden tabak wordt vervolgens **geroost of geëest**. De oude manier van eesten of roosten bestaat erin dat de tabak op een verwarmde ijzeren plaat of op de eeststeen heen en weer wordt gewenteld. Eigenlijk is het roosten een speciale manier om de gesneden tabak te drogen. Het werken aan dergelijke eest was zeer inspannend en ongezond wegens het ontsnappen van nicotine-damp. Daarom werd gezocht naar een machine die dit werk kon overnemen. In de eestmachine wordt de tabak langs een as in een trommel gedraaid, die wordt verhit. De geëeste tabak moet, alvorens die voor de handel gereed is, nog worden afgekoeld en het stof moet eruit worden gehaald. Ofwel wordt

wordt het stof weggezogen.

De tabak is nu klaar om te worden ingepakt met de inpak- of pakketteermachine.

Een tweede vorm waaronder kerftabak in de handel voorkomt zijn de gesponnen **tabaksrollen** en de **karotten**.

Om de **rollen** te vervaardigen wordt de tabaksspinnmachine gebruikt. Van de zorgvuldig uitgekozen en vochtige bladeren wordt een pop gevormd, die omhuld door een groot, lichtkleurig dekblad aan een haspel wordt bevestigd.

Met behulp van deze haspel worden binnen- en dekblad in elkaar gedraaid en er komt een 3 tot 5 cm dikke streng te voorschijn. Daarvan worden de rollen gesneden die de roker zelf fijn maakt.

Keuze sigaretten-papier voor 'zelfdraaiers' uit de Belle Epoque (uit: Spire BLONDEL: 'Le tabac. Le livre des fumeurs et des priseurs' met illustraties van FRAIPONT. Paris 1891) (MIAT)

de tabak gewoon over de grond verspreid, ofwel gaat die in een verkoelings-enreinigingsmachine. Dit is opnieuw een trommel met een spil of as waarlangs de tabak wordt gedraaid. Door een luchtstroom in de trommel te veroorzaken wordt afkoeling bewerkt en

Uit die tabaksrollen kunnen de **karotten** worden gemaakt. Daartoe worden een aantal rollen in karottenvormen geplaatst en zeer stevig geperst. Zo ontstaan vaste samengepakte cilindervormige tabaksblokken, die eventueel kunnen worden **gesaust** of geäroma-

tiseerd voor pruim- en snuiffabricage. De gebruiker van de karotten snijdt met een zakmes de nodige tabak af en stopt die in de pijp.

Tabaksrollen en karotten komen thans niet meer voor in de handel. Ze verdwenen gedurende de 19e eeuw. Een rood geschilderde namaakkarot werd lange tijd gebruikt om de winkels waar tabak werd verkocht aan te duiden.

Tenslotte is er de **pruimtabak**. De kerftabak wordt gesaust en er worden aroma's (veelal van vruchten zoals de tamarinde en de pruim) toegevoegd.

De pruimtabak komt geperst, gesneden en gesponnen in de handel.

Op dergelijke pluk tabak werd gekauwd of gezogen. Ook het pruimen is niet meer van onze tijd.

De sigaret

In Sevilla, al vroeg het centrum van de tabaksfabricage, werd de eerste sigaret vervaardigd. Volgens een legende waren het de bedelaars van Sevilla die op het idee kwamen om tabak in een rolletje papier te roken. Deze 'papelitos', verpulverde tabak, gewikkeld in grof papier, kunnen als de voorlopers van de eigenlijke sigaret worden beschouwd en verspreidden zich vanuit Sevilla over de rest van de wereld.

De Cubanen zouden eind 17e eeuw katoen als sigarettenpapier gebruiken.

De sigaret, zoals we die nu nog kennen, is tabak in een papieren huls, gemaakt uit lompen, vlas- en hennepvezel, rijstro en cellulose. Omstreeks 1850 bereikt ze de andere Europese landen.

Aanvankelijk was ze niet zozeer 'in', omdat ze als weinig mannelijk werd omschreven.

De grote doorbraak van de sigaret is er gekomen door de eerste wereldoorlog, toen de soldaten een dagelijks rantsoen sigaretten toebedeeld kregen.

De bewerking van de tabak voor sigaretten is anders dan die voor sigaren.

Sigarettentabak wordt snel gedroogd in verwarmde schuren (*flue-curing*) of in de zon (*sun-curing*). Zo krijgt de tabak een lichtere kleur en een zoeter aroma. Nadien wordt de tabak in balen geperst en blijft ongeveer twee jaar liggen om een verouderingsproces te ondergaan (*aging*). De tabak wordt eigenlijk in lange en fijne vezeltjes of draadjes gesneden of getrokken en wordt daardoor niet echt bij de kerftabak gerekend

Er zijn vier types van sigaretten: de Virginia of Engelse sigaret, de *blended* of Amerikaanse sigaret,

de Oriënt, de Egyptische of Turkse sigaret en de zwarte sigaret. Het verschil ligt in het sauzen of het toevoegen van aroma's aan de tabak en in de samenstelling van de tabaksoorten.

Oorspronkelijk werd de sigaret zonder mondstuk gerookt. Thans worden ze van een filter voorzien. De productie van de sigaret, in tegenstelling tot die van de sigaar, werd vrij vroeg geautomatiseerd. De eerste sigarettenmachine was al in 1853 in Cuba aan het werk.

In 1878 was een Cubaanse sigarettenmachine de sensatie van de wereldtentoonstelling in Parijs. In één minuut kon deze machine 60 exemplaren vervaardigen.

De moderne machine maakt er 12.000 per minuut.

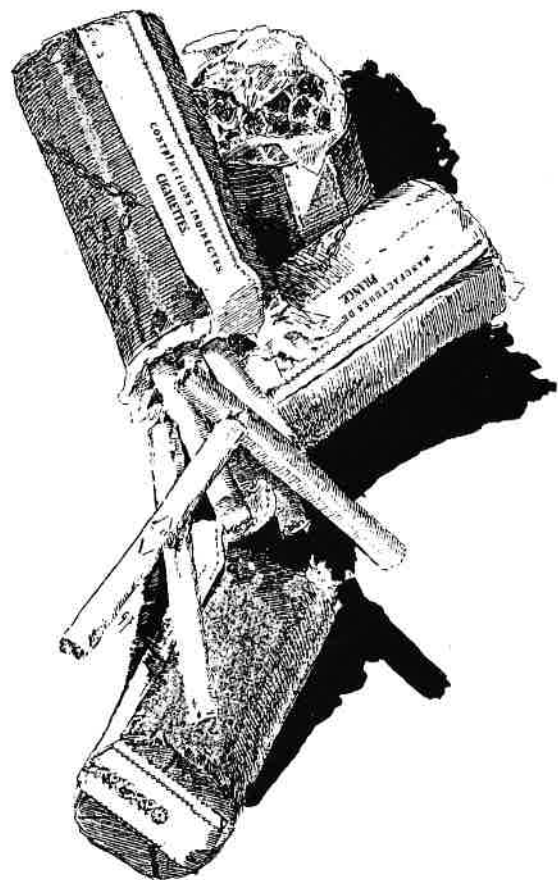
Snuif

Jean Nicot raadde de Franse vorstin Catherina de Medici in 1559 aan gestampte of gemalen gedroogde tabaksbladeren op te snuiven om van haar ondraaglijke hoofdpijnen te worden verlost. Het snuiven werd door haar toedoen een echte mode in Frankrijk. In Frankrijk werden ook de eerste snuifdozen vervaardigd, vaak in luxematerialen. Het snuifpoeder werd soms in snuifflesjes bewaard.

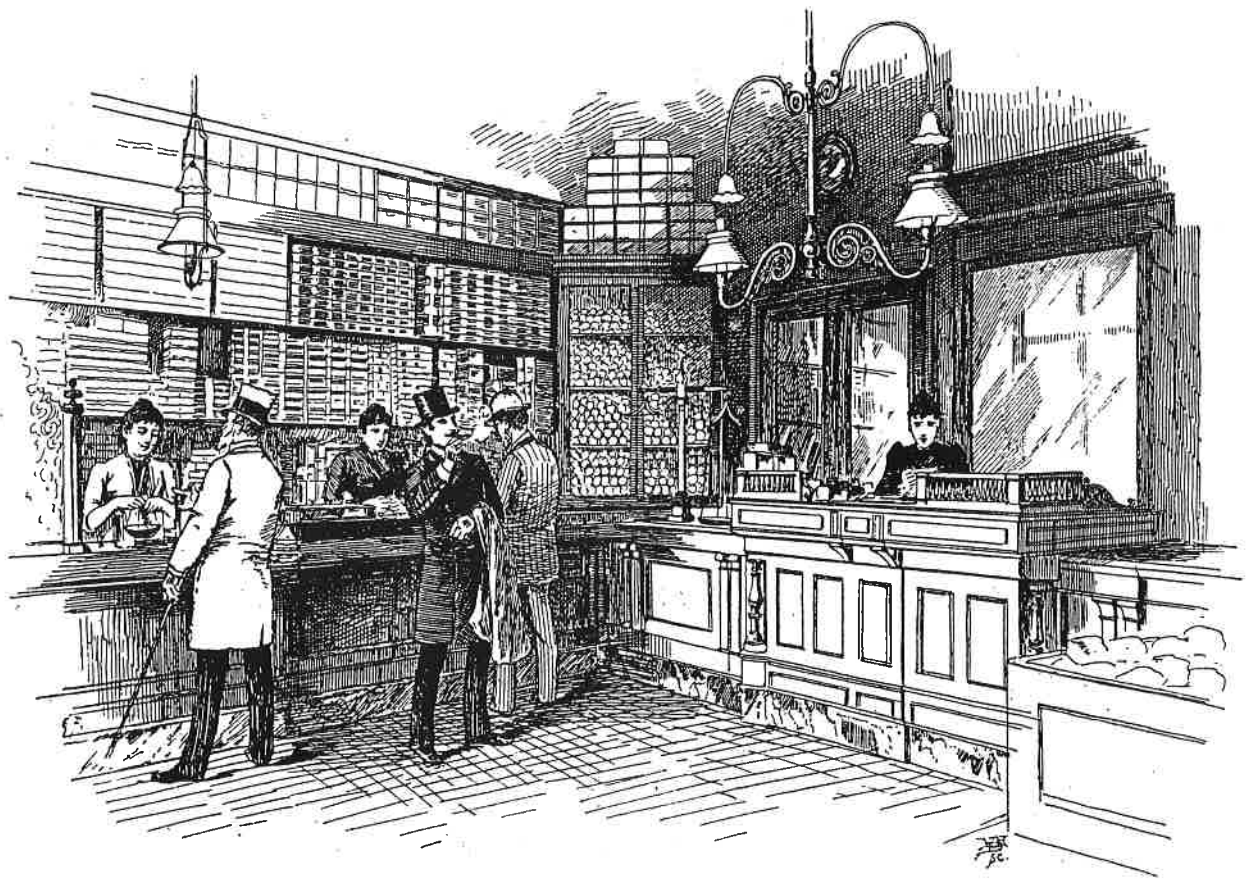
Het vervaardigen van snuif was zeer omslachtig en langdurig en vereiste een ervaren tabakskenner. Vaak werden een paar kinderen ter assistentie bijgeroepen.

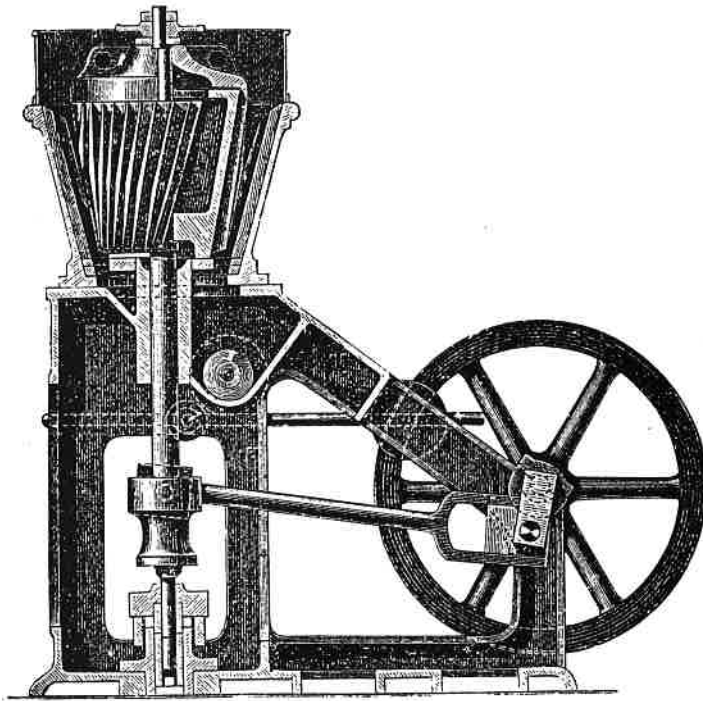
De tabaksbladeren moeten eerst zo voorzichtig mogelijk uit de vaten, balen of pakken worden genomen. De tabak wordt afgewogen en nadat de kinderen de bosjes hebben losgemaakt, zorgvuldig gesorteerd.

Nadien worden de bladeren **gestript** en weer tot bosjes gebonden. Nu volgt het sauzen of aromatiseren van de tabak dat op zeer primitieve wijze gebeurt. De arbeider dompelt het bosje in de saus, laat het vervolgens uitlekken en legt de geïmpregneerde of gesauste bosjes op hopen om te gisten.

Eerste sigarettenpakjes (*Régie Française*) uit de Belle Epoque. (uit: Spire BLONDEL: 'Le tabac. Le livre des fumeurs et des priseurs' met illustraties van FRAI-PONT. Paris 1891) (MIAT)

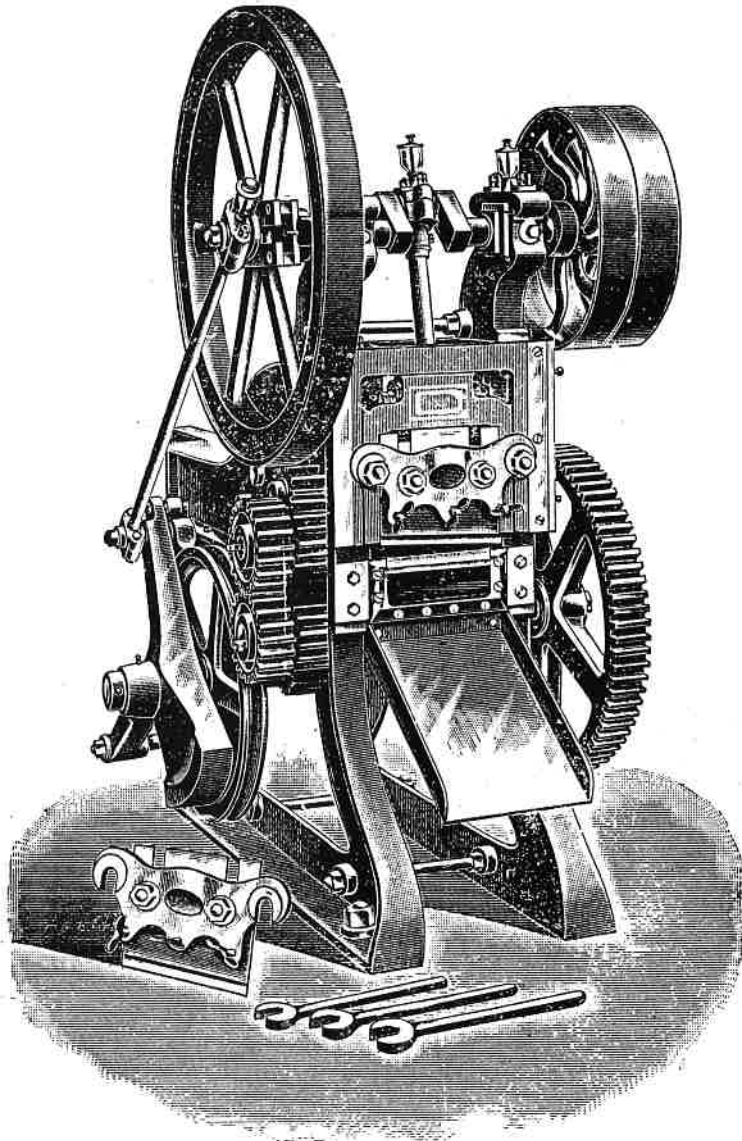

De sausrecepten zijn talrijk en van het grootste belang bij de snuifbereiding. Ze bepalen de smaak van de snuif.

Als voorbeeld de saus voor de fabricage van de zeer bekende snuif 'Straszburger St. Omèr of Rapée'

Op 100 delen tabak komen

rozijnen	2 delen
sap van jeneverbessen	1 deel
tamarinde	3 delen
suikerstroop	1 deel
rozenhout	1 deel
sassafrashout	1 deel
kalmoes	1 deel
koriander	0,28deel
kruidnagelen	0,14deel
cardamon	0,07deel
salmiak	4 delen
potas	1 deel
keukenzout	15 delen

De gesausde tabak wordt zonder verdere verwerking tot snuif gemalen of blijft na sterk geperst te zijn in karottenvorm liggen. Het in karotten trekken van de snuif heeft tot doel de gesausde tabak zo te persen dat de lucht er niet kan doordringen.

Het karotten maken bestaat erin dat men de tabaksbladeren tot poppen vormt en deze vervolgens met machines (karotten-trekkers) herhaaldelijk vast ineen perst.

Veel gebruikelijker is het malen van snuif in de snuiftabaksmolens. Een snuiftabakmolen bestaat uit een konus (kegel), waarvan de omtrek is bezet met messen, die zich beweegt in een schotel waarvan de binnenzijde eveneens is bezet met messen. De tabak wordt tussen de messen tot poeder gemalen.

Eens gemalen wordt het tabakspoeder gezeefd en verdeeld naar de fijnheid.

Tenslotte wordt de snuif eventueel nogmaals gesausd.

DE KUNST VAN HET ROKEN

Al heel vlug na het bekend raken van tabak in Europa ontstonden clubs die het roken tot een kunst en een cultus verhieven. In de periode 1850-1920 was de cultus van het pijproken zo ver ontwikkeld dat van een complete pijprokersmode sprake was. In bijna alle grote steden van Europa (Berlijn, Parijs, Wenen) ontstonden **tabagies**. In Parijs waren er tabagies waar men pijp en tabak kon kopen en in een afgezonderde plaats samen met andere liefhebbers gezellig een pijp kon roken. In Wenen waren er de beroemde *Kaffeehausen* waar men pijpen kon huren en roken. In Vlaanderen waren er de pijpkclubs of rokersverenigingen met strenge reglementen en echte rokerswedstrijden.

Pijpsorten

Houten pijpen

De houten pijp werd reeds heel vroeg in gebruik genomen. Bijna alle harde, harsarme houtsoorten werden verwerkt tot pijpen. Al deze houtsoorten waren nochtans niet zo erg geschikt voor de vervaardiging van pijpen. Ze verkoolden te gemakkelijk, brandden door of hadden een slechte invloed op de smaak van de tabak.

Stenen pijpen

De stenen pijpen waren uiterst breekbaar. Vandaar de gewoonte om pijpkassen te gebruiken. Die werden gemaakt uit zilver, koper of hout. Engeland en Nederland waren bekend voor het vervaardigen van de stenen pijpen.

De bewerking van stenen pijpen was niet eenvoudig en er kwam heel wat handenarbeid bij kijken vooraleer de pijp in de handel kon. De stenen pijp werd geprefereerd door de echte rokers om de poreusheid en de goede eigenschappen voor het bewaren van de smaak van de tabak.

Porseleinen pijpen

De porseleinen pijp is typisch voor Duitsland en Oostenrijk en was sterker dan de stenen pijp. Nochtans sloeg deze pijp niet aan bij de echte rokers omdat ze niet poreus was en bij het roken warm werd zodat de smaak van de tabak niet volledig tot zijn recht kwam. Meestal zijn de porseleinen pijpen zeer mooie stukken, versierd met miniatuurschilderijen.

Ulme-pijpen

De Ulme-pijp werd uit de elze- of olmwortel uit het Donau-gebied gemaakt.

Ze was bij voorkeur een huispijp en is nooit echt populair geweest

Meerschuiimpijpen

De meerschuiimpijp is afkomstig van Wenen en verspreidde zich over heel Europa. Meerschuijm is een delfstof uit Turkije, Griekenland en Klein-Azië en is zeer licht en poreus en laat zich gemakkelijk bewerken. In Vlaanderen is deze pijp bijzonder populair geweest.

Bruyèrepijp

De Bruyèrepijp wordt gemaakt uit bruyèrewortels, wortelhout van boomheide die meer dan 100 jaar oud is en steenhard. Dit hout verbrandt niet tijdens het roken en het was licht, mooi, droog en nage-nog onbreekbaar.

Ook bij het snuiven kan men spreken van een echte **snuifcultuur**. Het snuiven had zich bij de gegoede bevolking ontwikkeld tot een uiterst elegante handeling. Reeds in het begin van de 18e eeuw verschenen in Frankrijk tal van handleidingen voor de snuiver met welbepaalde voorschriften.

Het schenken van een snuifdoos was een veel voorkomend gebruik dat zijn hoogtepunt vond in het Napoleontische tijdperk.

Niet alleen Napoleon gebruikte de snuifdoos als relatiegeschenk. Koning Leopold I van België nam dit gebruik over.

VERBODEN TE ROKEN

Het afkeuren van tabaksgebruik heeft altijd bestaan. Ondanks de harde campagnes tegen het roken, slaagde de tabak er toch in om vooral in de vorm van sigaretten de wereld te veroveren.

De Engelse koning Jacobus I, zoon van Maria Stuart, zette in 1604 één van de eerste strijdschriften tegen de tabak, op papier:

"... Een gebruik dat voor het oog onaangenaam, weerzinwekkend voor de neus, schadelijk voor de hersens en gevaarlijk voor de longen is en met zijn zwarte, stinkende rook nog het meest op de afschuwelijke Stygische walm uit de bodemloze afgrond gelijkt..."

In Rusland liet tsaar Michael Romanov (1613-1645) de rokers geselen, verbannen of de neus afsnijden.

Paus Urbanus VIII (1623-1644) bedreigde rokers en snuivers op heilige plaatsen met excommunicatie.

Omstreeks 1635 werden in China de verkopers van rookwaar onthoofd.

De Engelse koningin Victoria (1837-1901) verbood ten strengste het gebruik van tabak in de koninklijke paleizen en op de koninklijke erven. Onder haar bewind werden anti-tabakgezelschappen opgericht en pamfletten tegen het roken verspreid.

Vooralsinds de tweede wereldoorlog wordt gewaarschuwd voor de gevaren van het roken, op medische gronden.

Diverse wetten beperken het roken in het openbaar, o.m. om ook de passieve roker te beschermen. T.V.-spots, brochures en affiches wijzen op het gevaar voor kanker en hart- en vaatziekten. Methodes om te stoppen met roken worden geafficheerd.

- KIZLING R., *Beknopt handboek van de tabakskennis, tabaksteelt en tabaksfabricage*, Rotterdam, 1907.

- *De Mens en de Tabak*, Brussel, z.d.

- BULTHUIS P., *500 jaar Tabakskultuur, de rijke geschiedenis van het roken*, Amsterdam, 1992

- BRONGERS G.A., *Pijpenbrevier. Voor allen die de kunst van het roken beminnen*, Rotterdam, 1979

- POIRE P., *De nijverheid en hare werktuigen aanschouwelijk voorgesteld*, Haarlem, 1875, p. 163-170.

- D'HALLEWIN G. WULLEPIT O. AMPE G., *De Belgische tabaksteelt*, Wervik, 1992

- BLONDEL S., *Le tabac. Le livre des fumeurs et des priseurs*, Parijs, 1891

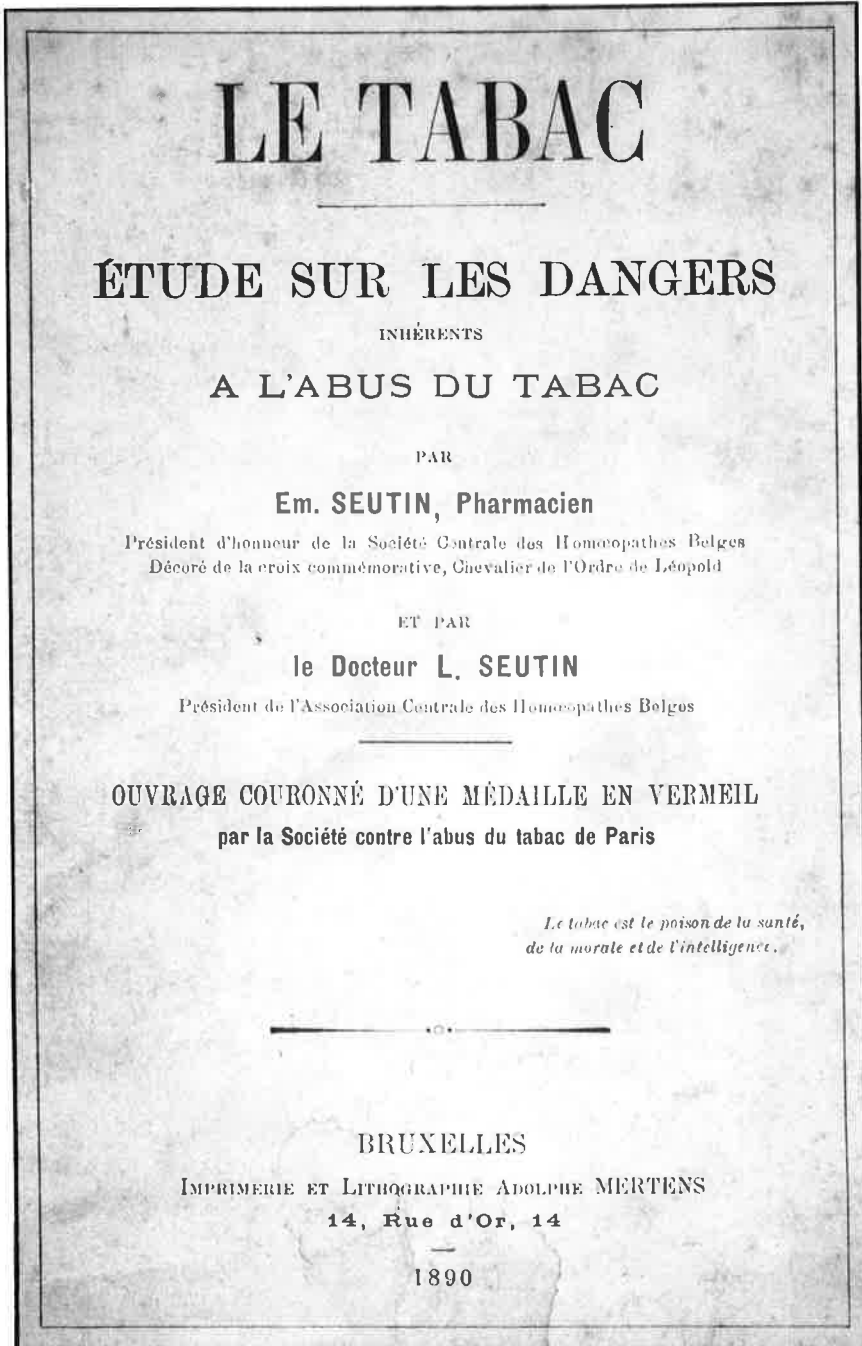
- SEUTINE E. SEUTIN L., *Le tabac, étude sur les dangers inhérents à l'abus du tabac*, Brussel, 1890

Vorige bladzijden:

Impressies uit de Belle Epoque: een tabakwinkel anno 1890 (pag. 16, boven), een 'fumoir' (pag. 16, links onder). Voor het proletariaat bestond er zelfs een 'markt' voor niet opgerookte sigarenstompjes! (pag. 16, rechts onder).

(uit: Spire BLONDEL: 'Le tabac. Le livre des fumeurs et des priseurs' met illustraties van FRAIPONT. Paris 1891) (MIAT) Mechanisatie van de tabaksverwerking: machine voor het malen van snuif (pag. 17, boven) en een tabak-kerfmachine (pag. 17, onder).

(uit: Richard KISZLING: 'Beknopt handboek van de tabakskennis, tabaksteelt en tabaksfabricage', Rotterdam 1907) (MIAT)

Tegen de gevaren van het roken werd al vroeg op wetenschappelijke wijze gereageerd. Hier een titelpagina van een Belgische studie uit 1890. (verzameling MIAT)

Zijn eerste pijp: 'Goeie grutjes, wat voel ik toch?' (uit: Spire BLONDEL: 'Le tabac. Le livre des fumeurs et des priseurs' met illustraties van FRAIPONT. Paris 1891) (MIAT)

